

proces, některé jsou přece jenom akcentovány o poznání více než jiné. Na jednu stranu je detailně zkoumáno nezvolení Václava Havla prezidentem po volbách v roce 1992 a na druhou stranu se autoři příliš nezabývají rozpadem Občanského fóra, vedoucím k vytvoření nových stran, a tudíž i nových poslaneckých klubů, které dění ve FS zásadně ovlivňovaly. Vzhledem k tomu, že nové politické strany (zejména ODS a HZDS) jsou brány jako zásadní politické subjekty provádějící demontáž státu v přímém přenosu, ocenil bych vzhled k jejich zformování a počátečnímu fungování. Stejně tak proces kooptací je shrnut v několika větách, přitom to byl velmi zásadní zlom ve fungování federálního parlamentu. Další témata, jež by zasloužila více pozornosti, mohou být například volba Václava Havla prezidentem v prosinci 1989 nebo formování levicové opozice ve FS.

Celkově knihu hodnotím velmi pozitivně. Příběh parlamentu od reprezentativního hlasovacího stroje pozdního socialismu přes revoluční fázi až k vítězství stranické disciplíny a následnému zániku FS společně s Československem je cenným příspěvkem k porevolučním dějinám. V českém odborném prostředí jsou navíc politické dějiny nepopulární disciplínou a knihy jako tato by tento vývoj mohly změnit. Jedná se bezesporu o jednu ze zakladatelských prací „nového institucionalismu“ (respektive new political history) na české scéně a kniha bude moci sloužit jako stavební kámen k dalším podobným projektům. Skoro až antropologický přístup k tématu posouvá zdánlivě nudné politické dějiny do roviny pronikavé analýzy pestrých procesů. Gjuríčová se Zahradníčkem dokazují, že politické dějiny má smysl zkoumat a že se bez podobných výzkumů při studiu nejen moderních dějin neobejdeme.

Hubert Lustig

Veronika PEHE – Apolena RYCHLÍKOVÁ – Ondřej DANIEL – Lenka KRÁTKÁ – Michal LEHEČKA – Vojtěch ONDRÁČEK – Jana PATOČKOVÁ – Jaroslav SPURNÝ, *Věčná devadesátá. Proměny české společnosti po roce 1989*, Brno, CPress, 2023, 271 s., ISBN 978-80-264-4965-2

První polistopadová dekáda bývá ve veřejném prostoru vnímána především ve dvou rovinách. Na jedné straně to jsou příběhy policistů a investigativních novinářů, z nichž lze zmínit například knihy Jaroslava Kmenty o kmotru Mrázkovi.¹ Tento pohled nabízí společnosti devadesátky plné vražd, mafiánských střetů, prostitutek a jiných nelegálních činností. Na druhé straně stojí nostalgický pohled na vlastní dospívání plné roztomilých „bizárů“. Marie Doležalová tak čtenáře své vzpomínkové knihy přenáší do vlastního dětství, jež se odehrávalo v době, „kdy jeden kopeček šmoulový stál dvě koruny padesát“² a mámy si před panelákem „míchaly turka hliníkovou lžičkou“.³ Do této situace vstupuje kniha širokého kolektivu autorů a autorek z akademické i novinářské scény *Věčná devadesátá. Proměny české společnosti po roce 1989*. Skrze vybrané

1 Jaroslav KMENTA, *Kmotr Mrázek I*, Praha 2007; TÝŽ, *Kmotr Mrázek II* — Krakatice, Praha 2008.

2 Marie DOLEŽALOVÁ — Eliška PODZIMKOVÁ, *Jeden kopeček šmoulový*, Praha 2018, s. 11.

3 Tamtéž, s. 28.

fenomény jako podnikání, konzum, bydlení nebo sport nabízí autorský kolektiv plastický obraz doby často zužované jen na pár výrazných momentů.

Dva výše uvedené dominantní pohledy vytváří představu o devadesátých letech na základě velmi specifických zážitků. Autorka populárního projektu *Pure devadesátky* Johana Fundová sice ve své knize používá plurál, její vzpomínky jsou však exkluzivní. Podle nich jsme všichni jedli kuře s broskví, dívali se na Esmeraldu, pili balenou vodu a užívali si svobodu. Autorka přiznává, že někteří lidé jsou dnes nespokojení, zároveň ale píše, že by pravděpodobně „tito lidé byli nespokojeni s jakýmkoliv režimem“.⁴ Možnost, že by to mohli být lidé, kteří devadesátá léta zažívali tak, jak je popisuje Patrik Banga ve *Skutečné cestě ven*,⁵ předestřena není.

Právě o inkluzivnější obraz devadesátek se snaží *Věčná devadesátá*. Pro někoho totiž tato dekáda mohla znamenat „kouzelnou dobu, kdy bylo možné cokoliv“, pro jiné „nástup existenciálních nejistot“.⁶ Jak píší autorky v úvodu, ani jeden pohled přitom není méně pravdivý. Politické uvolnění znamenalo snazší cestu k zakládání občanských zájmových a aktivistických spolků, které mohly otevřeněji upozorňovat například na ekologické problémy nebo špatné postavení sexuálních menšin. Stejně tak řadě občanů umožnilo pracovní vzestup (například v médiích) nebo rychlé nabytí majetku.

To vše se ovšem dělo na pozadí nastupujícího neoliberalismu. Trh byl zaveden nikoliv pouze jako ekonomický projekt, ale také jako projekt morální, budující zdravou společnost a bránící svobodu před návratem komunismu. Potenciální nerovnosti, které se záhy začaly objevovat, nezajímaly ani politiky, ani média. Antikomunismus jakoukoliv diskuzi o sociálních otázkách diskreditoval. Sociální témata navíc z médií vymizela, neboť jak pro knihu řekla novinářka Jana Ustohalová: „Většina novinářů a novinářek sedí v Praze, jedná se o dobře situované lidi, nemají moc přehled o regionech, protože Praha jim stačí.“⁷

Postavení základů devadesátých let na asociální politice dobře ilustruje kapitola o bydlení. Zatímco dnes mluví zpravodajka OSN pro oblast bydlení Leilani Farha o právu na důstojné bydlení, český premiér Václav Klaus v první polovině polistopadové dekády jakýkoliv nárok na bydlení popřel.⁸ A právě na základech takového přístupu byla umožněna privatizace státního bytového fondu. Jaké postavení v ní měly sociálně slabší skupiny, si lze snadno domyslet.

Kult devadesátých let začal nejpozději s jejich kalendářním koncem. V roce 2000 vydal politický komentátor Bohumil Pečinka knihu *To byla léta devadesátá*, v níž dekádu označuje za dobu plnou *poprvé*. Rokem 1989 dle něj nastal zlomový předěl, kdy se vše začalo budovat od začátku.⁹ Nabourání této představy o roku nula není

4 Johana FUNDOVÁ, *Devadesátky! Roky nespoutané svobody*, Brno 2022, s. 258.

5 Patrik BANGA, *Skutečná cesta ven*, Brno 2022.

6 Veronika PEHE — Apolena RYCHLÍKOVÁ — Ondřej DANIEL — Lenka KRÁTKÁ — Michal LEHEČKA — Vojtěch ONDRÁČEK — Jana PATOČKOVÁ — Jaroslav SPURNÝ, *Věčná devadesátá. Proměny české společnosti po roce 1989*, Brno 2023, s. 10–11.

7 Tamtéž, s. 87.

8 Tamtéž, s. 111.

9 Bohumil PEČINKA — Vladimír JIRÁNEK, *To byla léta devadesátá. Malý společenský příběh*, Brno 2000, s. 5 a 7.

nic nového, byť ve společenských představách i nadále přetrvává. Zřejmě i proto se ji kolektiv autorů a autorek snaží opakovaně vyvrátit a kořeny jednotlivých fenoménů hledá již na konci osmdesátých let. Přitom jak napovídá název, podobně postupuje i na druhou stranu časové linky a ptá se po tom, co tu z devadesátek zůstalo, co se stalo *věčným*.

Kontinuitu dobře ilustruje například kapitola o médiích. Nejednalo se pouze o personální rovinu, kterou viditelně reprezentuje od šedesátých let působící Vladimír Železný. Zásadní rovinou byla mentalita vytvořená na konci komunistického režimu. Tehdy již bylo možné publikovat kritické texty, nesměly ale mířit na podstatu systému. Přístup k informování zůstal zachován i v prvních popřevratových letech, kdy nebylo ve zvyku kritizovat systém, spíše pravicovou politiku podporovat.

Tyto aspekty se staly devadesátkovým dědictvím až do dnešních dní, kdy mainstreamová média zůstávají obsazena lidmi, kteří se ke svému živobytí dostali trochu náhodně právě v devadesátých letech a slovy novináře Roberta Čásenského tam dnes stále „zavazí“.¹⁰ S sebou ale stále nesou v mediálním prostoru často nereflektovanou vychýlenost napravo.

Také rasismus je oblastí, kterou lze zahrnout do jakéhosi dlouhého trvání. Protiromské nálady se v devadesátých letech neobjevily z ničeho nic. Pouze se na povrch dostalo něco, co ve společnosti přetrvávalo delší dobu. A byť se dnes nesetkáme s pro devadesátky typickým pochodem skinheads, otevřeně hlásajícím rasistická hesla, institucionální rasismus přetrvává a dennodenně se ukazuje, například ve vyloučených lokalitách.

Podobně by šlo mluvit i o dalších fenoménech v knize, jako je podnikání nebo queer aktivismus. Stejně jako o ekologických hnutích, která se začala seskupovat již na konci osmdesátých let a sehrála svou roli i při samotné revoluci, avšak v letech devadesátých si marně snažila vydobýt významnější postavení. I tento neúspěch je odkazem transformační dekády až k dnešním dnům.

Mezi jeden z prvně uvedených cílů publikace v jejím úvodu patří snaha o čtenářsky přívětivou formu podání celého výše nastíněného obrazu. Texty jsou proto pravidelně protkávány odkazy k dobovým, ale i současným filmům a seriálům a téměř každá kapitola je doplněna o rozhovor nabízející další úhel pohledu. Nepochybně je i z důvodu tohoto cíle tvořen autorský kolektiv lidmi jak z akademického, tak novinářského prostředí. Zde ale mohou nastat drobné problémy.

Zatímco první polovina knihy je psána jako popularizačně-odborná, v té druhé se překlopí do reportážního modu, nebo jako v kapitole o kriminalitě dokonce do modu reportážně-vzpomínkového. Na jedné straně se může jednat o čtenářské osvězení, na té druhé zůstává otázka, zda se knize daří držet pohromadě. Určitá nekoherence je viditelná například v již zmíněném doprovodném rozhovoru s Robertem Čásenským, který svou tezí o tom, že z mediálního prostředí po revoluci „zmizeli prakticky všichni, kteří tam pracovali“, ¹¹ přímo popírá kontinuitu rozebíranou v předcházející studii. Bohužel bez bližšího dovysvětlení.

¹⁰ V. PEHE — A. RYCHLÍKOVÁ — O. DANIEL — L. KRÁTKÁ — M. LEHEČKA — V. ONDRÁČEK — J. PATOČKOVÁ — J. SPURNÝ, *Věčná devadesátá*, s. 81.

¹¹ Tamtéž.

Věčná devadesátá jsou ale i přesto publikací, která v záplavě devadesátkového retra chyběla. Nespokojuje se s jedním aspektem doby, který by zevšeobecnila, namísto toho naznačuje její složitost, již se ale zároveň snaží dát analytický řád. Nezůstává ani u populárního bizáru, ale zároveň se mu nestraní. Snaží se jej uchopit a navrátit mu ztracený kontext, jenž bývá vymazáván. Například kapitola o kultuře není omezena na popis z dnešního pohledu bizarních filmů nebo neuvěřitelné svobody hudební scény. Snaží se zasadit ji do komplexnějšího rámu a klást si otázky jako například „co filmová produkce hovoří o vztahu české společnosti k Západu a k Východu“?

Nejzásadnější ovšem je, že se knize daří zahrnout do společné polistopadové minulosti i ty, kteří z ní byli dosud vynecháváni. Bez možnosti cítit se součástí společné historie totiž sama společnost může fungovat jen obtížně. Právě proto bychom se neměli zavírat pouze do interpretací konvenujících našemu sociálnímu a kulturnímu postavení.

Jonáš Vicherek

Jaromír PATOČKA – Miloš HOŘEJŠ, *Hieronymus Colloredo-Mannsfeld. Životní cesta rakousko-uherského námořního důstojníka, Praha, Národní technické muzeum, 2022, 212 s., ISBN 978-80-7037-374-3*

Šlechta 19. a 20. století stojí v posledních letech znovu v centru zájmů badatelů. Pozornost se soustředí na životní osudy šlechticů či rodů, do popředí se ale dostává i například téma vyšší společnosti v roli cestovatelů a turistů. Veřejnost se tak v posledních letech mohla dočíst o vědeckých a cestovatelských aktivitách arcivévodý Ludvíka Salvátora z pera Evy Gregorovičové¹ či mohla zásluhou editorské práce Filipa Suchomela objet svět na stránkách vydaných cestovatelských vzpomínek Erwina hraběte Dubského.² Je proto potěšitelné, že se publikace autorského dua Jaromír Patočka a Miloš Hořejš o osudech hraběte Hieronyma Colloredo-Mannsfelda (1870–1942) připojuje k oběma zmíněným proudům bádání. Dotýká se nejen životních osudů člena jednoho z předních rodů Rakouska-Uherska, ale i tématu cestování šlechty: šlo totiž o mladšího syna významného rodu, o muže, který si zvolil kariéru námořního důstojníka, sloužil jako námořní atašé a přes oceán se vydal do exotického Orinoka či Spojených států amerických. Hrabě Hieronymus (kniha se důsledně drží této německé podoby jména Jeroným) se tak v knize ukazuje jako člen důstojnického sboru c. a k. válečného námořnictva, jako cestovatel i jako atašé v Japonsku a později v Německé říši.

Přestože životní příběh hraběte Colloredo-Mannsfelda, který kniha podává, je plný poutavých míst, části zabývající se jeho cestovatelskými aktivitami (kapitoly 4 a 6) v ní patří k nejzajímavějším a nejcenějším. První z nich (s. 45–58) sleduje

1 Eva GREGOROVÍČOVÁ, *Z historie habsburské linie v Toskánsku. Ludvík Salvátor Toskánský (1847–1915), vědec a cestovatel*, Praha 2020.

2 Filip SUCHOMEL (ed.), *Oběplutí světa s korvetou Erzherzog Friedrich 1874–1876. Cestovatelské vzpomínky císařsko-královského námořního důstojníka Erwina hraběte Dubského*, Praha 2022.